

Inž. Stipe Radinović,
Institut za jadranske kulture i melioracije krša, Split

OVISNOST PROIZVODNO-EKONOMSKIH OBILJEŽJA O VELIČINI POSJEDA NA ISPITIVANIM GOSPODARSTVIMA JADRANSKOG PODRUČJA SR HRVATSKE

Jadransko područje SR Hrvatske, ne predstavlja jedno jednolično poljoprivredno proizvodno područje. Različiti privredni, društveno-ekonomski i drugi faktori, različito su utjecali na razvoj i strukturu proizvodnje na gospodarstvu. Zbog toga se izučavanju osnovnih obilježja gospodarstva na jadranskom području prišlo s užeg regionalnog gledišta tj. izučavanju na nivou Dalmacije i Istre i Kvarnera. Ovakvom podjelom htjelo se obuhvatiti što više specifičnosti promatranih pojava na gospodarstvima ovog područja.

U toku rada nastojali smo utvrditi glavna obilježja koja utječu na proizvodnju i ekonomiku seljačkih gospodarstava. Osobito se tražilo, a što je i predmet ovog rada, zavisnost veličine obradive površine s radnom snagom na gospodarstvu, zaposlenošću na gospodarstvu i van nje, veličinom proizvodnje i preradom poljoprivrednih proizvoda, tržišnim viškovima, formiranjem i visinom dohotka te troškovima i investicijama u domaćinstvu i gospodarstvu.

U analizi gospodarstva, uzete su samo obradive površine, a ne ukupna poljoprivredna površina, zbog toga što na ovom području ostale površine, nemaju bitnijeg utjecaja na ispitivane faktore.

Za prezentiranje ove razine obrade poslužiti će podaci dobiveni provedenom anketom na poljoprivrednim i seljačko-radničkim (»mješovitim«) gospodarstvima ispitivanog područja. Anketa, koja je provedena u toku 1971/72. godine obuhvatila je 342 gospodarstva Dalmacije i 115 gospodarstva Istre i Kvarnera.¹⁾

PROIZVODNI KAPACITETI I NJIHOVO KORIŠTENJE

1. Obradiva površina

Veličina obradivih površina samo je jedno od obilježja putem kojeg se mogu pratiti određena kretanja na gospodarstvu. Ovdje bismo se zato ukratko osvrnuli na distribuciju gospodarstava prema veličini obradivih površina, što će poslužiti za detaljniju analizu i stavljanje u uzajamnu vezu s drugim obilježjima o kojima zavisi korištenje raspoloživih kapaciteta gospodarstva.

1) Istraživanja su sprovedena u sklopu studije: »Ekonomsko-socijalna problematika, seoskog stanovništva mediteranskog područja SFR Jugoslavije«.

Tabela 1 Struktura gospodarstva prema veličini obradive površine (u %)

Područja	do 0,5	0,5-1,0	1,1-2,0	2,0-3,0	3,0-4,0	4,0-5,0	Preko 5 ha
Dalmacije	17,3	25,7	32,2	17,2	2,6	1,8	3,2
Istre i Kvarnera	35,7	10,4	19,1	12,2	7,8	8,7	6,1
Jadranski dio	21,9	21,9	28,9	16,0	3,9	3,5	3,9

Posjedovana struktura gospodarstva na području Dalmacije karakterizirana je velikim učešćem izrazito »malih« gospodarstava, što se može ilustrirati činjenicom, da svega 7,6 % gospodarstava posjeduje preko 3 ha, 32 % 1—2 ha, a čak 43% do 1 ha obradive površine.

Gospodarstva Istre i Kvarnera pokazuju ravnomjernu distribuciju obzirom na veličinu obradive površine. Istina, tu postoji 36 % gospodarstava s površinom okućnice (do 0,5 ha), ali zato nalazimo ravnomjeran broj koji posjeduje do 5 ha obradive površine.

Dakle, kada razmatramo seosko gospodarstvo na jadranskom području, treba imati na umu, da ih 89 % posjeduje manje od 3 ha obradive površine.

2. Sastav domaćinstva i radna snaga

Proces smanjivanja poljoprivrednog stanovništva koji je pod utjecajem ubrzanog privrednog razvoja i drugih činilaca zahvatio široke razmjere u našoj zemlji i u SR Hrvatskoj, imao je razumije se, svog odraza i na demografsko obilježje u individualnim poljoprivrednim domaćinstvima na jadranskom području. Osnovne promjene u domaćinstvima odražavaju se na smanjenje članova kao i na izmjenu strukture.

Što u tom pogledu pokazuju podaci ispitivanih domaćinstava jadranskog područja SR Hrvatske?

a) Ako se analizira broj članova domaćinstava prema veličini posjedovanih obradivih površina, onda se i ovdje potvrđuje da broj članova pravilno raste s veličinom posjeda. Na području Dalmacije broj članova domaćinstva se kreće od 4,26 člana u kategoriji posjeda do 0,5 ha obradive površine do 5,91 članova u kategoriji preko 5 ha. U domaćinstvu Istre i Kvarnera broj članova je u prvom slučaju 3,66 članova, a kod najviše kategorije 5,0 članova.

Tabela 2 Broj članova domaćinstva prema veličini obradive površine

Područja	Obradiva površina (u ha)						Preko 5
	do 0,5	0,5—1,0	1—2	2—3	3—4	4—5	
Dalmacija	4,26	4,63	5,20	5,58	6,22	6,67	5,91
Istra i Kvarner	3,66	4,50	4,14	4,36	5,56	4,90	5,00

Podaci pokazuju značajne razlike između ova dva područja. Domaćinstvo u Dalmaciji je veće nego u Istri i Kvarneru i to u svim kategorijama gospodarstava.

b) Starosna struktura članova domaćinstva ne pokazuju značajnije razlike u odnosu na veličinu obradive površine. Iz tih razloga se može govoriti o starosnoj strukturi prosječnog poljoprivrednog i mješovitog domaćinstva u Dalmaciji, Istri i Kvarneru.

Tabela 3 Starosna struktura ispitivanih domaćinstava u odnosu na stanje u SR Hrvatskoj

Područja	Starosne grupe				
	do 14 god.	15—24	25—49	50—64	preko 64
Dalmacije	24,0	21,2	26,3	15,8	12,7
Istre i Kvarnera	17,6	20,9	28,6	19,5	13,4
SRH, popis 1971.	21,0	18,1	40,0	12,5	8,4

Ponajprije konstatirajmo da anketirana domaćinstva imaju nepovoljniju dobru strukturu, u odnosu na strukturu stanovništva u Republici. Iz iznijentih podataka proizlazi da domaćinstvo Istre i Kvarnera ima vrlo nepovoljnu starosnu strukturu.

U najvažnijoj dobnoj skupini, radno aktivnog stanovništva od 25 do 49 godina ima svega 29,0 % članova prema 40 % u Republici. Dobna struktura na ovom području nepovoljnija je time više, što je visok udio starosnih grupa od 50 do 64 godine i skupine preko 60 godina. Obje ove skupine čine gotovo jednu trećinu članova, a takva struktura neminovno se morala odraziti na reprodukciju tih domaćinstava.

Na području Dalmacije i unatoč smanjenog udjela najaktivnije dobne skupine, 25—49 godina, ipak su domaćinstva mlađa nego u Istri i Kvarneru, iz razloga što je povoljniji odnos mlađih i starijih dobnih skupina. U dobnim skupinama do 24 godine ima više članova nego u domaćinstvima Hrvatske, što predstavlja potencijalnu mogućnost obnove gospodarstva.

Odnos muških i ženskih članova po starosnim skupinama se mijenja. U domaćinstvu Dalmacije u starosti do 25 godina prevladavaju muški članovi (55 ‰), od 25—49 su izjednačeni spolovi i preko 50 godina ženski članovi (54 ‰). U domaćinstvu Istre i Kvarnera, jedino u starosnoj skupini 15—24 godine prevladavaju muški članovi (58 ‰), dok je u ostalim starosnim skupinama učešće muških članova oko 45 ‰.

c) Kod poljoprivrednih i mješovitih domaćinstava postoji pozitivna korelacija između veličine obradive površine i radne snage u gospodarstvu i van njega.

U gospodarstvima do 3 ha obradive površine nalazimo jednog aktivnog člana u gospodarstvu Istre i Kvarnera i dva u Dalmaciji, a preko 3 ha na području Istre i Kvarnera dva, a Dalmacije 3 člana.

Iz podataka je vidljivo da je poljoprivreda Dalmacije karakterizirana većim prisustvom radne snage nego na području Istre i Kvarnera.

Ovo proizlazi iz toga, što je na području Dalmacije veće domaćinstvo a time i veći broj aktivnih članova.

Broj zaposlenih izvan gospodarstva prilično je ujednačen za jadransko područje, i u prosjeku, svako domaćinstvo ima jednog zaposlenog.

Relativni udio se međutim razlikuje: u Dalmaciji je 18,6 ‰ članova domaćinstva stalno zaposleno izvan gospodarstva, te 5,3 ‰ povremeno, a u Istri i Kvarneru 24,0 ‰ stalno i 7 ‰ povremeno. Po kategorijama veličine posjeda na oba područja nema nekih karakterističnih pravilnosti ni u apsolutnom, a ni u relativnom odnosu broja zaposlenih izvan gospodarstva, izuzev kod najmanjih i najvećih gospodarstava.

Na kraju razmatranja radne snage i njene zaposlenosti u jadranskom području nešto ćemo reći i o visini dohotka po radno aktivnom članu u poljoprivredi i zaposlenom izvan gospodarstva. Dohodak po radno aktivnom u poljoprivredi je u Dalmaciji oko tri puta manji, nego po stalno zaposlenom u djelatnostima izvan gospodarstva (8053 dinara : 25.755 dinara), a u Istri i Kvarneru čak više od četiri puta (5077 dinara : 22.705 dinara). Što je posljedica takvog raskoraka u dohotku po zaposlenom? Težnja radne snage za zaposlenjem izvan gospodarstva. Time se, osim većeg dohotka, osigurava za zaposlenog penziona, a za uže članove i socijalno osiguranje. Uz to je u potpunosti novčani dohodak, koji je sigurniji i ostvaruje se s manje rizika.

3. Iskorištavanje zemljišta i proizvodnja na gospodarstvu

Općenito, poljoprivredna proizvodnja na prosječnom gospodarstvu jadranskog područja je svaštarska. Kada to kažemo imamo na umu, da na skoro svakom gospodarstvu nalazimo ratarsku, voćarsku, vinogradarsku, povrtlarsku i stočarsku proizvodnju.

a) Proizvodnja na oranicama

Učešće obradivih površina u ukupno korištenim površinama gospodarstva iznosi 34 ‰, od čega jedna polovina otpada na oranice. Sjetvenu strukturu oraničnih površina karakterizira visoko učešće žita (dalmatinski dio 54 ‰ od oranica, istarsko-kvarnerski 59,8 ‰). Zanimljivo je stanje po kategorijama gospodarstva. Gospodarstvo Dalmacije preko 2 ha obradive površine, sije oko 53 ‰ oranica žitom, a gospodarstva Istre i Kvarnera iznad 1 ha sije preko 57 ‰. U strukturi žita najviše je zastupljena pšenica, i to u gospodarstvu Dalmacije 45 ‰, a u gospodarstvu Istre i Kvarnera 62 ‰. Što je gospodarstvo veće utoliko i više proizvodi pšenice. Najmanja gospodarstva u Dalmaciji, do 1,0 ha, proizvode oko 100 kg pšenice, a najveća (preko 5 ha) oko 1400 kg, dok ista gospodarstva Istre i Kvarnera proizvodi 370 kg, odnosno 1830 kg. Druga ratarska kultura je kukuruz, u gospodarstvu Dalmacije zauzima 36 ‰ površine pod žitom ili 20 ‰ ukupne zasijane površine, a u gospodarstvu Istre i Kvarnera 26 ‰ površine pod žitom ili 15 ‰ zasijane površine. Proizvodnja kukuruza po kategorijama gospodarstva u Dalmaciji je ravna proizvodnji pšenice, dok je u najmanjem gospodarstvu Istre i Kvarnera 80 kg a najvećem 500 kg.

Povrće je manje zastupljeno od žita. U prosjeku, u gospodarstvu Dalmacije povrće zauzima 23 ‰ oranične površine, a isto gospodarstvo Istre i Kvarnera 15 ‰. Značajka je manjih gospodarstva, da u strukturi korištenja oranica glavno mjesto zauzima povrće. Najmanja gospodarstva, ona do 0,5 ha obradive površine, u Dalmaciji zasiju 64 ‰ povrćem, a ista gospodarstva Istre i Kvarnera 70 ‰. Gospodarstva preko 4 ha svega 10 ‰ oranične površine koriste za proizvodnju povrća. Glavna povrtlarska kultura je krumpir. U gospodarstvu Dalmacije krumpir zauzima 50 ‰ povrtlarske površine, a 86 ‰ u gospodarstvu Istre i Kvarnera. Sve kategorije gospodarstava proizvode krumpir, s razlikom što gospodarstva do 2 ha veličine proizvode oko 700 kg, a veća 1200 kg.

Krmno bilje je više zastupljeno u strukturi zasijanih površina i od povrća i od industrijskog bilja. Oko 22 ‰ oranica nalazi se pod krmnim biljem (pretežno djetelinom). Taj relativan odnos je zastupljen u svim kategorijama gospodarstva.

Promatrajući prinose u ratarskoj proizvodnji može se reći da je nešto povoljnije stanje na gospodarstvima manjih površina. Prinosi su toliko niski, da ih nije potrebno analizirati po veličini gospodarstva, već su očiti dokaz ekstenzivne ratarske proizvodnje, s prosječnom proizvodnjom pšenice 14 q/ha i kukuruza 13 q/ha. Napomenimo, da je proizvodnja žitarica uglavnom na gospodarstvu zagorskog dijela ispitivanog područja.

b) Vinogradarska proizvodnja

Vinogradarsku proizvodnju na gospodarstvu jadranskog područja treba promatrati s izuzetnom pažnjom iz dva razloga, i to, prvo: Oko 90 ‰ gospodarstava posjeduje vinograd i bavi se proizvodnjom grožđa

i njegovih preradevina i drugo, proizvodnja vina ima izrazito tržišni karakter na gospodarstvima otočnog dijela. Gledajući prema veličini posjeda gospodarstvo u Dalmaciji do 2 ha obradive površine proizvodi oko 2000 kg grožđa, ono od 2 do 5 ha oko 3400 kg i ono preko 5 ha 4500 kg, a adekvatna gospodarstva Istre i Kvarnera 900 kg, od 2 do 5 ha 1800 kg i preko 5 ha 2500 kg. Iz priloženih podataka uočljiva je veća proizvodnja grožđa u gospodarstvu Dalmacije, nego u istom u Istri i Kvarneru.

Možda bi jedna bolja tržišna politika, putem garantiranog otkupa stimulativnim cijenama, razbila okvire dosadašnje još uvijek nedovoljne vinogradarske proizvodnje i time se koristio prirodni potencijal što ga pruža ovo područje.

c) Stočarska proizvodnja

Stočarstvo na jadranskom području posmatrano u cjelini, je nerazvijeno i počiva prvenstveno na iskorištavanju ekstenzivnih ispašnih površina. U takvim uvjetima života mogle su se zadržati određene vrste i skromne pasmine stoke, čiji su proizvodni kapaciteti relativno niski. Svojim brojem, najviše su zastupljene ovce, zatim svinje, krave, konji i magarci.

Konji, magarci i mule, dio radne stoke, zastupljeni su u svim kategorijama gospodarstva Dalmacije, i to prosječno 1 konj, magarac ili mula, dok su radnu stoku imala svega 3 gospodarstva Istre i Kvarnera od ispitivanih 115.

Krave ne drže samo gospodarstva do 2 ha u Dalmaciji. Gospodarstva veća od 2 ha u Dalmaciji drže po 1 kravu, dok u Istri i Kvarneru sa veličinom do 3 ha jednu, a veća od 3 ha dvije krave.

Svinje drže sve kategorije gospodarstva u Dalmaciji i ona preko 3 ha u Istri i Kvarneru. Gospodarstvo do 3 ha veličine u prosjeku drži jednu svinju, a ona preko 3 ha 2—3 svinje.

Prosječno po gospodarstvu, više ovaca drže gospodarstva Dalmacije (7 ovaca) nego Istre i Kvarnera (2 ovce). U toku godine najviše ovaca držala su gospodarstva preko 5 ha obradive površine, u Dalmaciji 35 grla, a Istri i Kvarneru 9 grla.

Perad, pretežno kokoši, nalazimo u svim kategorijama gospodarstva. Općenito, gospodarstvo do 3 ha veličine i preko 3 ha držala su 10 do 20 kokošiju.

Stanje stočnog fonda u toku godine ne mijenja se u znatnoj mjeri. Promet stokom uglavnom se odvija prodajom podmlatka, tj. teladi, i junadi, i kupnjom mlade prasadi. Veličina stočnog fonda i smjer proizvodnje uglavnom su usmjereni na potrebe domaćinstva.

To proizlazi iz više faktora, među kojima su starosna struktura članova domaćinstva i ekonomska moć domaćinstva od presudnog značenja. Radna stoka sve manje postaje interesantna zbog sve većeg prodiranja sitnih i krupnih strojeva na gospodarstvo, a dominira vrsta stoke, koja svojim proizvodima izravno sudjeluje u poboljšanju ishrane članova domaćinstva.

Mali broj stoke na gospodarstvu, nepovoljan pasminski sastav, a često i nedovoljno hrane za ishranu rezultiraju i nisku proizvodnju.

Proizvodnja mlijeka u gospodarstvu do 3 ha, u Dalmaciji iznosi oko 600 litara, a u gospodarstvu preko 3 ha oko 800 litara, dok iste kategorije gospodarstava Istre i Kvarnera imaju 800 litara odnosno 2800 litara. Kao i proizvodnja mlijeka, tako i proizvodnja jaja veća je na gospodarstvu Istre i Kvarnera. Prosječno gospodarstvo Istre i Kvarnera proizvodi 798 komada jaja, a proizvodnja oscilira od najniže kategorije (522 komada) do najviše kategorije (1270 komada). Prosječno gospodarstvo Dalmacije proizvodi 558 komada jaja, najniže kategorije 375 i najviše 856 komada.

Proizvodnja mesa dobivena prirastom žive stoke u toku godine, veća je u gospodarstvima Istre i Kvarnera nego Dalmacije. Prosječno gospodarstvo Istre i Kvarnera ima ukupan prirast mesa na gospodarstvu 351 kg, što oscilira od najniže kategorije gospodarstva (315 kg) do najviše (719 kg), dok gospodarstvo Dalmacije prosječno proizvede 202 kg mesa, a varira od najniže (143) do najviše kategorije (483). To je rezultat ne samo većeg broja stoke po gospodarstvu, već i većeg prirasta po glavi stoke. Dok je na gospodarstvu Dalmacije prirast po jednom govedu 49 kg, svinji 131 kg, ovcu 9 kg i peradi 1,2 kg, na gospodarstvu Istre i Kvarnera je po govedu 81 kg, svinji 240 kg, ovcu 13 kg i peradi 1,6 kg.

Prirast stoke veća je u većim kategorijama gospodarstva, što je i razumljivo jer u tim gospodarstvima ima veći broj stoke.

Zastupljenost stočnih vrsta u ukupnom prirastu po kategorijama gospodarstava je različita. Općenito možemo reći da svinje u ukupnom prirastu participiraju preko 40 % i da je učešće jače izraženo u gospodarstvima manje površine.

ROBNOST POLJOPRIVREDNE PROIZVODNJE

Poljoprivredna proizvodnja istraživanih gospodarstava pokazuje malu robnost. Osobito je niska robnost žitarica. Nešto je povoljnije stanje u stočarstvu, ali su i ovdje tržišni viškovi mali zbog niskog nivoa proizvodnje.

Tabela 4 Vrijednost i robnost poljoprivredne proizvodnje sa gospodarstva

Veličina gospodarstva u ha	Ukupna vrijednost proizvodnje u dinarima		% prodaje od vrijednosti proizvodnje	
	Dalmacija	Istra i Kvarner	Dalmacija	Istra i Kvarner
Do 0,50	9.600	5.410	52,5	18,7
0,50—1,00	16.170	7.870	45,8	11,1
1,01—2,00	18.570	14.190	35,5	15,9
2,01—3,00	26.310	15.430	39,2	15,4
3,01—4,00	33.260	26.300	38,4	17,8
4,01—5,00	33.190	30.570	34,2	27,5
Preko 5,00	46.040	35.240	36,1	28,2
Prosjek	19.270	14.210	40,2	20,2

Robna proizvodnja daleko je veća u gospodarstvu Dalmacije, a izražena u vrijednosti iznosi 7.740 din., a u gospodarstvu Istre i Kvarnera svega 2.870 d. Robnost žitarica upravo je simbolična, i iznosi 2 ‰ za pšenicu i 5,5 ‰ za kukuruz, kojeg su prodavala samo gospodarstva u Dalmaciji. Najveću robnu proizvodnju ima krumpir na gospodarstvu Dalmacije, jer se od ukupno proizvedene količine (758 kg) proda polovina.

Sigurno je da se ovdje radi o proizvodnji ranog krumpira (u većem dijelu); koji se plasira na tržište uz visoke cijene. Veliko učešće u ukupnoj prodaji sa gospodarstava ima vino, specijaliziranih gospodarstava vinogradarske proizvodnje. Najveću robnost vina pokazuju kategorije gospodarstva 1—2 ha (od ukupne vrijednosti prodaje 39 ‰ u Dalmaciji i 48 ‰ u Istri i Kvarneru) i 4—5 ha (43 ‰ u Dalmaciji i 40 ‰ u Istri i Kvarneru).

Prodaja stoke ne igra veću ulogu u formiranju dohotka u gospodarstvu. Prosječno gospodarstvo u Dalmaciji za prodaju stoke dobije 1.290 dinara, a gospodarstvo Istre i Kvarnera 1.770 d. Najviše stoke prodaju gospodarstva u Dalmaciji koja imaju preko 5 ha obradive površine i ona gospodarstva Istre i Kvarnera koja imaju preko 3 ha obradive površine, i to u iznosu od 4.050 do 4.750 dinara. Učešće stoke u ukupnoj prodaji u gospodarstvu Dalmacije iznosi 17 ‰, odnosno u gospodarstvu Istre i Kvarnera 62 ‰.

Osnovni uzroci, općenito niske robne proizvodnje na individualnim gospodarstvima jadranskog područja leže u usitnjenosti gospodarstva i nespecijaliziranosti proizvodnje. O specijaliziranoj proizvodnji na ispitivanim gospodarstvima teško se može govoriti, s izuzetkom užih područja gdje je razvijena veća vinogradarska proizvodnja i proizvodnja povrtnog bilja. Razloge treba tražiti i izvan gospodarstva, prije svega u nerazvijenom tržištu.

VELIČINA I STRUKTURA DOHOTKA PREMA VELIČINI OBRADIVE POVRŠINE

Veličina dohotka domaćinstva po veličini obradive površine nosi sva obilježja dvojnosti dohotka ovih domaćinstava, tj. iz poljoprivrede iz rada njenih članova izvan gospodarstva. Dok se dohodak iz poljoprivrede po veličini obradive površine jako razlikuje, ukupan dohodak a napose dohodak po članu domaćinstva nisu u zavisnosti o veličini obradive površine.

Dohodak iz proizvodnje na gospodarstvu raste u pravilu porastom površine. Najveća gospodarstva, tj. ona preko 5 ha ostvaruju oko 2 puta veći dohodak od gospodarstva do 2 ha.

Gospodarstva Dalmacije postižu daleko veći dohodak iz proizvodnje, od gospodarstva u Istri i Kvarneru, i to u prosjeku više od dva puta.

Dohodak iz rada van gospodarstva na oba istraživana područja mnogo je ujednačeniji i u prosjeku iznosi 17.120 dinara na području Dalmacije, a 16.730 dinara na području Istre i Kvarnera. Dohodak iz radnog odnosa i usluga koje gospodarstvo pruža drugim licima (rada stokom i strojevima) i zakupa zemlje nije koreliran sa veličinom posjeda.

Tabela 5 Dohodak i ostali prihodi gospodarstva

a) Dalmacija

Veličina gospodarstva	Ukupan dohodak u d	Proizvo. u gospodarstvu	Izvori u %			
			Usluga (rada strom i strojem) zakup i prodaja zemlje	Rad van gospodarstva	Penzi- je, in- validni- ne i os.	Turizam i zanat- stvo
Do 0,5 ha	34.320	21,4	1,4	47,0	26,7	3,5
0,51—1,00	37.250	32,8	0,2	42,7	20,3	4,0
1,01—2,00	44.300	30,5	0,5	39,8	22,7	6,5
2,01—3,00	48.290	38,6	0,8	33,9	21,1	5,6
3,01—4,00	65.580	35,9	1,0	41,1	14,9	7,1
4,01—5,00	50.490	40,3	—	39,3	30,4	—
Preko 5 ha	60.130	43,8	4,8	37,8	13,6	—
Prosjek	42.550	32,4	0,8	40,3	21,6	4,9

b) Istra i Kvarner

Veličina gospodarstva	Ukupan dohodak u d	Proizvo. u gospodarstvu	Izvori u %			
			Usluga (rada strom i strojem) zakup i prodaja zemlje	Rad van gospodarstva	Penzi- je, in- validni- ne i os.	Turizam i zanat- stvo
Do 0,5 ha	29.460	8,8	4,5	53,7	24,1	8,9
0,51—1,00	30.920	9,9	—	69,2	19,3	1,6
1,01—2,00	32.130	18,1	0,2	00,1	18,9	2,7
2,01—3,00	29.300	22,2	1,7	54,9	21,1	0,1
3,01—4,00	37.580	33,0	1,9	45,1	16,8	3,2
4,01—5,00	39.720	29,3	0,6	31,3	21,4	17,4
Preko 5 ha	38.970	32,2	2,6	32,9	27,4	4,9
Prosjek	32.210	18,5	2,1	51,9	21,5	6,0

Socijalna primanja (invalidnine i druge pomoći) veća su u svim kategorijama domaćinstva u Dalmaciji nego Istri i Kvarneru. Navedene razlike odrazile su se na veličinu ukupnih primanja po domaćinstvu. U svim kategorijama gospodarstva, ukupna primanja po domaćinstvu u Dalmaciji su veća nego u Istri i Kvarneru. To je prije svega rezultat većeg dohotka iz gospodarstva, dok su ostali izvori prilično ujednačeni i nisu toliko utjecali na razliku ukupnog dohotka među područjima.

U kolikoj mjeri je dohodak po aktivnom članu u gospodarstvu i ostvareni dohodak po 1 hektaru ovisan o veličini gospodarstva?

Razmotrimo te podatke!

Tabela 6 Dohodak po aktivnom članu u poljoprivredi i hektaru obradive površine

Veličina gospodarstva	u dinarima			
	Dohodak po aktivnom članu u poljoprivredi		Dohodak po 1 ha obradive površine	
	D	I	D	I
Do 0,50	5.787	2.954	28.269	15.294
0,51—1,00	7.373	2.453	15.692	3.932
1,01—2,00	7.849	5.059	9.122	4.117
2,01—3,00	9.920	5.842	7.612	2.810
3,01—4,00	11.230	7.425	6.345	3.584
4,01—5,00	11.109	7.793	4.429	2.663
Preko 5 ha	8.283	6.747	3.545	1.808
Prosjek	8.053	5.077	8.827	3.356

D — Dalmacija, I — Istra i Kvarner

Iz priloženih podataka može se zaključiti da produktivnost rada po aktivnom u poljoprivredi raste porastom obradive površine, ali samo do određene veličine gospodarstva. Prosječan dohodak po aktivnom na gospodarstvu u Dalmaciji iznosi 8053 dinara, a u Istri i Kvarneru 5077 dinara. Da bi se ostvario prosječan dohodak po aktivnom, posjedu mora biti najmanje 2 ha veličine. Dohodak po aktivnom članu u poljoprivredi raste veličinom posjeda, u Dalmaciji do 4 ha, a u Istri i Kvarneru do 5 ha, a zatim ima tendenciju pada. Uspoređujući ova dva područja, možemo reći, da aktivni član u poljoprivredi u Dalmaciji ostvaruje jedan i po puta veći dohodak od aktivnog člana u gospodarstvu Istre i Kvarnera.

Dohodak ostvaren po jedinici površine, također je u uskoj vezi s veličinom gospodarstva. Što se gospodarstvo povećava, intenzitet svakog daljnjeg hektara površine je u opadanju.

Ako usporedimo ostvareni dohodak po jednom hektaru, i to kategoriju 0,5—1,0 ha i preko 5 ha, vidjet ćemo da je intenzivnost na manjem gospodarstvu veća za četiri i po puta u Dalmaciji i dva puta u Istri i Kvarneru. Kao i visina ostvarenog dohotka po aktivnom u poljoprivredi, tako i dohodak ostvaren po 1 ha površine veći je za oko 3 puta u gospodarstvu Dalmacije nego Istre i Kvarnera.

RASPODJELA DOHOTKA PO VELIČINI GOSPODARSTVA

Struktura rashoda u uskoj je vezi s prikazanom strukturom novčanih primitaka. Kao što najveći dio prihoda, odnosno dohotka, potječe izvan gospodarstva, tako se i najveći dio rashoda izdaje izvan gospodarstva, tj. za potrebe domaćinstva. Najveću stavku predstavljaju izdaci za osobnu potrošnju. U oba istraživana područja apsolutni izdaci za osobnu potrošnju prilično su izjednačeni po domaćinstvu, premda u relativnom udjelu oni su znatno viši u Istri i Kvarneru (76%) nego u Dalmaciji (57%). Sveukupna osobna potrošnja i drugi izdaci su oko 24.000 dinara, od čega na samu ishranu otpada 60%. Odnos naturalnog i novčanog dijela u ukupnoj ishrani u uskoj su vezi s veličinom posjeda. Gospodarstvo od 3 ha veličine veći dio za ishranu troše u novcu (2/3) a ona preko 3 ha u naturi (3/4) od ukupne ishrane.

Druga stavka troškova, investicije, daleko je veća u domaćinstvu Dalmacije nego Istre i Kvarnera. Općenito uzevši, 80% investicije ne pokazuju zavisnost sa veličinom posjeda. Najveći dio investicija za gospodarstvo ide na kupovinu poljoprivrednih strojeva (60%), a ostali dio na kupovinu stoke, podizanje nasada i kupovinu zemlje.

Tabela 7 Struktura raspodjele dohotka po veličini gospodarstva

a) Dalmacija

Veličina gospodarstva	Ukupni izdaci u d	Izdaci po stavkama u %			
		osobna potražnja	Investicije	Porezi	ostali izdaci
Do 0,50 ha	25.130	58,7	11,7	0,7	2,2
0,51—1,00	27.870	57,7	13,7	1,2	2,2
1,01—2,00	35.760	56,3	20,6	1,5	2,3
2,01—3,00	38.210	57,8	17,5	1,6	2,2
3,01—4,00	40.250	46,1	13,3	2,1	2,9
4,01—5,00	40.390	64,0	10,4	2,0	3,6
Preko 5 ha	49.170	50,5	25,8	3,4	2,1
Prosjek	32.930	56,7	16,9	1,5	2,3

b) Istra i Kvarner

Do 0,50 ha	26.010	74,2	11,8	1,0	1,3
0,51—1,00	31.200	73,2	25,0	2,1	0,7
1,01—2,00	31.110	74,6	19,4	1,3	1,5
2,01—3,00	29.400	74,2	21,5	1,9	2,7
3,01—4,00	31.410	77,6	11,4	3,0	1,9
4,01—5,00	39.670	76,3	20,4	2,8	0,4
Preko 5 ha	43.550	89,2	16,3	4,6	1,6
Prosjek	30.920	75,8	16,9	1,9	1,4

Od ostalih izdataka domaćinstva najviše opterećuju poreske obaveze, koje čine 1,5% ukupnih izdataka domaćinstva u Dalmaciji, a 1,9% u Istri i Kvarneru.

Kako troši dohodak individualno gospodarstvo ukazuje na neke karakteristične procese koje se zbivaju na selu i gospodarstvu. Za raspodjelu dohotka je primarna tendencija investicija u standard, u domaćinstvo, bez odgovarajućeg investicionog ulaganja u proizvodnji i povećanje proizvodnje. Ova pojava je rezultat domaćinstva, i težnja da stvoreni dohodak usmjeri na poboljšanje standarda.

ZAKLJUČAK

Na temelju izloženih rezultata istraživanja mogu se izvesti slijedeći osnovni zaključci:

1. Posjedovna struktura na jadranskom području karakterizira se visokom koncentracijom gospodarstava u kategorijama s malim zemljišnim posjedom. Na čitavom području 89% gospodarstava posjeduje manje od 3 ha obradive površine ili 73% gospodarstava od 2 ha.
2. Broj članova u domaćinstvu pravilno raste s veličinom posjeda. Od ukupno članova u domaćinstvu poljoprivredom se bavi oko 1/3, dok na stalno zaposlene izvan gospodarstva otpada 1/5.
3. Korištenje obradivih površina mijenja se veličinom posjeda. Općenito, manja gospodarstva orijentiraju se na uzgoj povrća i vinove loze, a veća, u većoj mjeri na žitarice i krmno bilje.
4. Stoku drže sva gospodarstva, ali je broj grla više zastupljen na većim gospodarstvima.
5. Vrijednost proizvodnje sa gospodarstva u korelaciji je s veličinom posjeda. Gospodarstva do 1 ha i preko 5 ha odnose se u vrijednosti proizvodnje kao 1:4.
6. Ukupna primanja domaćinstva pravilno rastu veličinom posjeda, ali je tendencija rasta jače izražena u Dalmaciji nego Istri i Kvarneru. Odnos ukupnih primanja u domaćinstvu do 1 ha, i preko 5 ha, u Dalmaciji je 1:2, a u Istri i Kvarneru 1:1,3.

7. Dohodak koji se ostvaruje po jedinici površine je u zavisnosti od veličine posjeda. Što se gospodarstvo povećava, intenzivnost na svakom daljnjem hektaru je u opadanju.
8. Ako bismo u grubo mogli povući neke granice među gospodarstvima prema veličini posjeda, onda bi to bilo do 0,5 ha, od 0,5—3 ha i preko 3 ha.

Gospodarstva s okućnicom, tj. ona do 0,5 ha, zastupljena su sa 22% na jadranskom području. To su domaćinstva s najmanjim brojem članova, čiji je glavni izvor primanja izvan gospodarstva. Posjedovnu površinu koriste uglavnom za povrtlarsku proizvodnju, a ukupna proizvodnja na gospodarstvu je naturalnog karaktera.

Gospodarstvo preko 3 ha, u odnosu na ono do 3 ha, ima veći broj članova u domaćinstvu, veći broj stalno zaposlenih izvan gospodarstva i dva puta veću proizvodnju, dohodak od poljoprivrede i ukupna primanja.

Ing. Stipe Radinović

Institute for adriatic agriculture and karst reclamation, Split

THE DEPENDANCE OF THE ECONOMIC AND PRODUCTIVE TRAITS ON THE SIZE OF THE POLLED FARMS IN THE ADRIATIC REGION OF THE SOCIALIST REPUBLIC CROATIA

Summary

The analysis of the farms in the adriatic region of the Socialist Republic Croatia was performed in order to find out the dependance of the size of the arable farm-land on the man-power engaged on the farm and out of it, on the amount of farm production and processing, on market surpluses, on the formation of income level and finally on the investments in home and farm.

For the presentation of datas processing the informations collected in the course of a poll conducted in the full-time and part-time farms in this region have been used.

The poll was conducted in 342 farms in Dalmatia and 115 in Istria and Kvarner in the period 1971/72.

On the basis of this analysis the following conclusions can be drawn:

1. Farm size structure in the adriatic region is characterized by a high concentration of small farms. In the whole area 89% are the under 3 hectares forms or 73% under 2 hectares farms.

2. The number of family regularly increase with the size of farm. One third of the total number of farm family members are engaged in agriculture whereas one fifth are engaged in non farming activity out of farm.
3. The utilization of farmland changes in relation to the size of farm. In general smaller farms are more vriented for vegetables and vine growing and the bigger farm for cereals and forage production.
4. Livestock is kept in all size farms, the greater number of animals being kept on the bigger farms.
5. The value of the production on farm is correlated to the size of farm. The value of the production of under 1 hectare farms is related to the value of production on above 5 wectares farms as 1:4.
6. The total incomes of the farm family regularly increase with the size of farm, the increase being more distinct in Dalmatia than in Istria and Kvarner. The relation of the total incomes per a farm family on under 1 hectare farm and on above 5 hectares farm is 1:2 in Dalmatia, and in Istria and Kvarner the relation is 1 : 1,3.
7. The icome per a land surface unity is dependent on the size of farm. The intensity of each further hectare is deccased as the size of the farm is increased.
8. If one should put a border between the farms by size there would be farms under 0,5 hectare; farms from 0,5 to 3 hectares and above 3 hectares farms. The families with only farmstead or under 0,5 hectare farms make 22% of the total farm number in Dalmatia. These are the families having the least number of members whose main incomes come from non farming activity. The farm land on these farms is mostly utilised for vegetable production and the total farm production is of a natural character.

Above 5 hectares farms as related to under 3 hectares farms have more family members and more members employed out of farm and two times bigger production, and higher farm and total incomes.